

## ПРОЦЕНА ИЛЕГАЛНИХ АКТИВНОСТИ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

### Увод

Легално или нелегално обављање производње није критеријум по коме се врши њено укључивање у националне рачуне. Према методологији SNA93 и ESA95, законом забрањене делатности, као на пример проституција или производња и дистрибуција наркотика, улазе у обухват производње.

Недостатак поузданих информација и, услед тога, неминовно ослањање на процене захтевају пажљиву анализу и сагледавање добијених резултата кроз временску серију и на страни понуде и на страни тражње, али и поређење с другим земљама. Током прве фазе пројекта посвећеног необухваћеној економији извршена је процена прихода који је у 2003. остварен од продаје наркотика и пружања услуга проституције на нашем тржишту. У другој фази пројекта, наставили смо са истраживањем и испитивањем расположивих извора података и информација добијених од надлежних институција, стручних служби и експерата који се баве овом проблематиком. У међувремену смо дошли до нових извора података и нових саговорника који су нам пружили додатне информације за период 2003-2006. Уложен је велики напор да би се из мноштва различитих информација, понекад чак опречних, могле издвојити оне које би биле прихватљиве и које би се могле усагласити. Циљ нам је био да на основу свих сазнања дођемо до глобалне величине и квантитативног просека који би послужили као мера на националном нивоу и као полазна тачка у процени. Настојали смо да процене на страни тражње урадимемо независно од процена на страни понуде, и да онда, упоређујући добијене резултате, полазне претпоставке и примењене методе, утврдимо коначну вредност посматране појаве.

### Дрога

- **Процена понуде**

На страни понуде, процена се заснивала на подацима добијеним од криминалистичке и граничне полиције и здравствених институција, на искуствима других земаља, резултатима међународних истраживања, као и препорукама из годишњег извештаја European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction (EMCDDA) и The United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC). У овим извештајима разматра се више аспеката проблема зависности од дроге и пружа међународни преглед различитих показатеља, као што су број зависника у односу на становништво старо 15-64 године, чистоћа и цене појединих врста дроге. Успостављени су контакти и сарадња са Министарством унутрашњих послова и Заводом за болести зависности. Коришћене су информације о запленим количинама и стопи заплене, увозу и производњи,

домаћој употреби и транзиту, ценама на улици и на велико, чистоћи дроге, броју евидентираних хероинских зависника, врстама дроге и дозама. Дрога која се потроши на територији Србије највећим делом потиче из увоза, мада постоји и домаћа производња (марихуана и екстази).

Завод за болести зависности, као специјализована установа у Београду, годишње евидентира 800-1000 нових пацијената из целе земље, мада се у последње време лечење обавља и у приватним болницама чија евиденција није доступна. У односу на новорегистроване, број пацијената који се поново јављају на лечење већи је четири пута. У последњих 20 година укупно је регистровано око 10000 пацијената, а то је само око 10% од укупног броја зависника. Треба имати у виду да су у једном периоду евиденцијом били делимично обухваћени и пацијенти са подручја бивших југословенских република. 80% пацијената су хероински зависници и они се најчешће пријављују за третман одвикавања.

На основу дугогодишњег искуства у лечењу, постојеће евиденције, сазнања из стручне литературе, међународних истраживачких пројеката и поређења добијених резултата, стручњаци ове институције помогли су нам у одређивању интервала у којима се крећу дозе које корисници конзумирају и интервала чистоће.

Чињеница да заплењене количине (посматрано по годинама) варирају и зависе од ефикасности полиције у сузбијању кријумчарења и пресецању транзитних канала, као и да не показују промене у тражњи на домаћем тржишту или у броју зависника, определила нас је да код утврђивања заплењених количина за поједине врсте дрога користимо просечне количине у периоду од 2003. до 2006. године. Код синтетичких дрога такође није узета у обзир екстремно висока заплена у 2003. години, када је откривена домаћа радионица за производњу дроге намењене иностраном тржишту.

На нашем тржишту у употреби су још увек највише заступљени марихуана и хероин, мада се број њихових корисника битно не мења, а повећава се број оних који конзумирају кокаин. Екстази је популаран код млађе популације, а приметна је и комбинована употреба различитих врста наркотика због чега је теже утврдити број зависника који користе искључиво поједине врсте и искључити их из вишеструког обухвата. Зато се у рачуницама укупан број зависника може прихватити као релативно поуздан.

На основу сагледавања свих расположивих извора, полазних информација и њиховог усаглашавања преко међусобних односа појединих категорија (на пример, чистоће, цена и неопходних доза), и на страни понуде и на страни тражње, направили смо избор основних индикатора, који су приказани у табели.

**Процена понуде – основни подаци, 2006.**

	Просечна заплењена количина (gr и табл.)	Стопа запле- не (%)	Домаћа упо- треба (%)	Увозна чистоћа (%)	Ули- чна чисто- ћа (%)	Цена увозне дрогe (по gr/табл.), EUR	Улична цена (по gr/табл.), EUR	Просечна годишња потрошња (gr/табл.)
<b>По врстама</b>								
Хероин	442791	10	10	75	17	20	32.5	182.5
Кокаин	9750	1	10	85	50	30	50	45
Марихуана	1908869	30	90	85	50	0.75	2	85
Амфетамин	406067	10	90	40	20	6	11	30
Екстази, табл.	11922	10	100	50	15	1	3	100

У обрачуну укупног прихода који се оствари продајом наркотика на (црном) тржишту у Србији пошло се, као што је већ поменуто, од просечних заплењених количина, а на основу полицијске процене стопе заплене и стопе за домаћу употребу.

Даље је примењен приступ "количина пута цена", коригован односом између чистоће на улазу у земљу и на улици да би се израчунала стварна продата (утрошена) количина дроге, односно њена вредност по малопродајној цени, што треба да одговара финалној потрошњи, јер се увозна или набављена дрога "разређује" пре него што дође до финалног потрошача. У зависности од броја посредника приликом продаје, чистоћа дроге која се продаје на улици може бити и неколико пута мања од оне коју има дрога на улазу у земљу, што утиче не само на формирање цене већ и на добијену количину која је у оптицају. Тако се, на пример, од 1 грама увозног хероина добија 4-5 грама уличног.

Као индикатор поузданости полазних информација и извршеног обрачуна може се оквирно утврдити број зависника или прецизније корисника који су утрошили односно платили набављене количине. Овај податак је усаглашен и са стране тражње.

Приход који се остварује кроз илегалну трговину дрогом са производне стране представља разлику између вредности количина одређене врсте дроге продате на улици финалним потрошачима по малопродајним ценама и вредности количина те исте дроге купљене по набавним ценама. Трговачка маржа у просеку представља око 82% вредности продатих количина по малопродајним ценама, док се 18% те вредности односи на цену по којој је та дрога набављена. Аутпут је еквивалент оствареног прихода, а уз претпоставку да је међуфазна потрошња занемарљива, он се изједначава и са додатом вредношћу која се приписује трговини.

### Процена потрошње и аутпута, 2006.

	Број корисника	Вредност продате дроге (малопродајне цене), мил. EUR	Вредност увозне дроге (набавне цене) мил. EUR	Аутпут – маржа, мил. EUR	Учешће марже у БДП (%)
<b>По врстама</b>					
Хероин	9634	57,1	8,0	49,2	0,19
Кокаин	3647	8,2	2,9	5,3	0,02
Марихуана	80173	13,6	3,0	10,6	0,04
Амфетамин	10007	3,3	0,9	2,4	0,01
Екстази, табл.	3577	1,1	0,1	1,0	0,00
<b>Укупно</b>	<b>107038</b>	<b>83,4</b>	<b>14,9</b>	<b>68,5</b>	<b>0,27</b>

- **Процена тражње**

Процена тражње урађена је независно од процене понуде, на основу следећих података: броја корисника, цена на улици и просечне дневне и годишње потрошње – по врстама, који су претходно били усаглашени и са једне и са друге стране. Број корисника је утврђен на бази различитих извора: на основу података Министарства унутрашњих послова о броју прекршаја у вези са препродајом и коришћењем наркотика, на основу података о обиму и структури различитих врста наркотика на нашем тржишту, као и на основу грубих процена појединих полицијских експерата из ове области, на основу евиденције Завода за болести зависности о регистрованим пацијентима и проценама њиховог броја у односу на нерегистроване кориснике и на основу података из извештаја European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction (EMCDDA) и The United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC) о броју и структури сталних и повремених корисника дроге. Коришћени су такође и резултати анкете спроведене међу београдским ученицима као и сазнања из свакодневне праксе о заступљености коришћења и учесталости узимања појединих врста дроге. На основу броја процењених корисника, а затим и информација о просечним дневним дозама, ценама и чистоћи дроге на улици добијене су укупне количине за домаћу употребу и вредност финалне потрошње за 2006. годину.

Процена тражње – основни подаци, 2006.

	Хероин	Кокаин	Мари- хуана	Екстази	Амфе- тамин	Укупно
<b>Број корисника</b>						
На основу EMCDDA и UNODC	9358	2611	63013	4458	6401	85840
На основу заплене	9705	4817	79465	2384	12333	108705
На основу евиденције	10112	3612	81000	3421	9367	107512
<b>На основу процене понуде</b>	<b>9634</b>	<b>3647</b>	<b>80173</b>	<b>3577</b>	<b>10007</b>	<b>107038</b>
Учешће у становништву (15-64)	0,19	0,07	1,58	0,07	0,20	2,10
Просечна годишња потрошња гр <sup>1)</sup>	182,5	45	85	100	30	xxxxxxx
Потрошња по кориснику у EUR	5927	2248	170	308	330	779
<b>Потрошња у мил. EUR</b>	<b>57,1</b>	<b>8,2</b>	<b>13,6</b>	<b>1,1</b>	<b>3,3</b>	<b>83,4</b>
<b>% БДП</b>	<b>0,23</b>	<b>0,03</b>	<b>0,05</b>	<b>0,00</b>	<b>0,01</b>	<b>0,33</b>

1) За екстази у таблетама

Процене са обе стране о потрошњи дроге дају могућност за проверу поузданости добијених резултата и полазних података као што су број корисника и дневне дозе. Обично се процене на страни тражње сматрају поузданијим од оних на страни понуде, али уколико се и један и други начин примене независно и детаљно за различите врсте дроге, а при том се добију слични резултати, онда не представља проблем да се они усагласе, верификују и интегришу у националне рачуне. Добијени резултати још увек нису укључени у коначни обрачун БДП-а ни са производне ни са расходне стране, али смо спремни да то урадимо у наредном периоду заједно са увођењем још неких методолошких побољшања, што ће бити разлог за још једну ревизију у области националних рачуна.

## Процена тражње и понуде дроге и утицај на БДП

	2003	2004	2005	2006
<b>Број корисника</b>				
Хероин	7023	7803	8671	9634
Кокаин	2659	2954	3282	3647
Марихуана	58444	64940	72156	80173
Екстази	2608	2897	3219	3577
Амфетамин	7295	8106	9006	10007
<b>Укупно</b>	<b>78029</b>	<b>86700</b>	<b>96334</b>	<b>107038</b>
<b>Потрошња у мил. EUR</b>				
Хероин	41,7	46,3	51,4	57,1
Кокаин	6,0	6,6	7,4	8,2
Марихуана	9,9	11,0	12,3	13,6
Екстази	0,8	0,9	1,0	1,1
Амфетамин	2,4	2,7	3,0	3,3
<b>Укупно</b>	<b>60,8</b>	<b>67,5</b>	<b>75,0</b>	<b>83,4</b>
<b>% БДП - расходна страна</b>	<b>0,34</b>	<b>0,34</b>	<b>0,36</b>	<b>0,33</b>
<b>Аутпут у мил. EUR</b>				
Хероин	35,8	39,8	44,3	49,2
Кокаин	3,9	4,3	4,8	5,3
Марихуана	7,7	8,7	9,4	10,6
Екстази	0,7	0,8	0,9	1,0
Амфетамин	1,8	1,9	2,2	2,4
<b>Укупно</b>	<b>49,9</b>	<b>55,5</b>	<b>61,6</b>	<b>68,5</b>
<b>% БДП - производна страна</b>	<b>0,28</b>	<b>0,28</b>	<b>0,29</b>	<b>0,27</b>

Укупно прилагођавање кроз повећање аутпута односно бруто додате вредности, за необухват дистрибуције дроге са производне стране, у просеку износи 0,28% БДП-а у посматраном периоду. Необухват са расходне стране у истом периоду у просеку износи око 0,34% БДП-а.

### Проституција

У овој области је теже доћи до поузданих података и процена иза којих би стајале званичне институције. Користили смо све расположиве информације: са интернета, из штампе, ТВ емисија, из анкета анонимних понуђача и корисника услуга, изјаве заинтересованих заговорника за легализацију проституције итд. Од полицијске управе града Београда добили смо податке о броју лица евидентираних током последњих петнаест година (1065 особа у односу на 800 у 2003. години) и броју пријава поднетих у току 2006. године (203 за бављење проституцијом и 25 за посредовање) на подручју Београда.

У нашој земљи данас постоји неколико врста проституције: улична, агенцијска или путем огласа, хотелска, висока, прикривена и интернет проституција. Потребно је правити разлику између њих у погледу радног времена, цена и оствареног прихода. У последње време улична проституција се трансформисала у нуђење услуга путем огласа и нерегистрованих

салона за масажу, али према полицијским изворима још увек је однос уличне према агенцијској и хотелској 40:60, док се за високу претпоставља да достиже највише 10% од броја оних који су ангажовани у хотелској и агенцијској проституцији.

Како је преко 85% уличних проститутки социјално угрожено и без сталних прихода, према учешћу евидентираних особа у Београду у незапосленом женском становништву старости 15-45 година за уличну и 20- 35 за агенцијску проституцију вршена је екстраполација за целу Србију. Према експертској процени, број дневних услуга или број клијената у оквиру уличне проституције износи 4-5, у хотелској и агенцијској 3-5, а у високој 1-2, углавном викендом. У погледу броја радних дана процењено је да проститутке из прве групе раде у просеку 260 дана годишње или 5 дана недељно, оне из агенцијске 200, а из високе 110 дана. Цене се крећу од 10 до 20 евра по услузи за уличну, 80 до 100 евра на сат за агенцијску и око 500 евра по клијенту за високу. Аутпут за сваку поменућу врсту проституције израчунат је као укупан приход који се оствари пружањем услуга, што је еквивалентно укупним издацима корисника ових услуга, односно њиховој потрошњи.

Укупан приход = Број проститутки \* просечан број радних дана \* просечна дневна зарада

#### Проституција - процена понуде, 2006.

Облици	Број прости- тутки	Просечан број радних дана	Просечна дневна зарада, EUR	Укупан приход, мил. EUR
Улична	2250	260	60	35,1
Хотелска, пословна пратња, огласи	2900	200	200	116,0
Висока	258	100	500	12,9
<b>Укупно</b>	<b>5408</b>	<b>220</b>	<b>156</b>	<b>164,0</b>

С обзиром на то да нисмо имали на располагању поуздане податке о броју клијената који користе услуге ове врсте, нисмо ни вршили процену тражње. Но, добијене вредности аутпута одговарају издацима које би имало 5,4% мушког становништва старости 20-60 година ако би плаћало услуге у просеку 3 пута месечно по просечној цени од око 40 евра.

#### Процена понуде (тражње) услуга проституције и утицај на БДП

	2003	2004	2005	2006
<b>Број проститутки - укупно</b>	4048	4494	4885	5408
Улична	1915	2126	2417	2250
Хотелска, пословна пратња, огласи	1961	2177	2269	2900
Висока	172	191	199	258
<b>Приход=Аутпут=Потрошња(мил.EUR)</b>	<b>116,9</b>	<b>129,8</b>	<b>138,4</b>	<b>164,0</b>
Међуфазна потрошња – 20%	23,4	26,0	27,7	32,8
<b>Бруто додата вредност (мил. EUR)</b>	<b>93,5</b>	<b>103,8</b>	<b>110,7</b>	<b>131,2</b>
<b>БДП (мил. EUR)</b>	18008,7	19723,5	21113,4	25249,5
<b>Потрошња (% БДП)</b>	<b>0,65</b>	<b>0,66</b>	<b>0,66</b>	<b>0,65</b>
<b>Бруто додата вредност (% БДП)</b>	<b>0,52</b>	<b>0,53</b>	<b>0,52</b>	<b>0,52</b>

Укупно прилагођавање кроз бруто додату вредност (БДВ), за необухват проституције са производне стране, износи 0,52% БДП, а са расходне стране кроз финалну потрошњу – око 0,66% БДП-а.

На крају, укупан необухват са производне стране за илегалне активности (дрога и проституција) у посматраном периоду у просеку је износио 0,8% БДП-а, а са расходне стране приближно 1%.

#### Прилагођавање за необухват илегалних активности

	2003	2004	2005	2006
Бруто додата вредност, % БДП - дрога	0,28	0,28	0,29	0,27
Бруто додата вредност, % БДП -проституција	0,52	0,53	0,52	0,52
<b>Укупно - производна страна, % БДП</b>	<b>0,80</b>	<b>0,81</b>	<b>0,81</b>	<b>0,79</b>
Лична потрошња, % БДП - дрога	0,34	0,34	0,36	0,33
Лична потрошња, % БДП - проституција	0,65	0,66	0,66	0,65
<b>Укупно - расходна страна, % БДП</b>	<b>0,99</b>	<b>1,00</b>	<b>1,02</b>	<b>0,98</b>

\*  
\* \*

Као што је већ поменуто, добијени резултати у вези са дрогом и проституцијом за овај део илегалних активности биће укључени у званичне обрачунае БДП-а и са производне и са расходне стране, што ће захтевати ревизију целокупне серије података којом се располаже. У најави је припрема стандардног истраживања од стране специјализоване европске организације која се бави проблемима зависности од дроге – EMCDDA, и на територији наше земље, чије ће спровођење и резултате Републички завод за статистику с пажњом пратити.

Наш рад на даљем истраживању илегалних активности на подручју Републике Србије биће посвећен сагледавању кријумчарења алкохола и дувана.